

Fråga om rättegångshinder. I § 18 i mellan SAF, LO och PTK träffad överenskommelse om gemensamma försäkringsvillkor för AFA-försäkringarna och Avtalspension SAF-LO finns en skiljeklausul. Arbetsdomstolen har funnit att skiljeklausulen är tillämplig på den talan om allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott som arbetstagarorganisationen för i målet och har avvisat talan.

Postadress
Box 2018
103 11 STOCKHOLM
Besöksadress
Stora Nygatan 2 A och B

Telefon
08-617 66 00
Telefax
08-617 66 15
kansliet@arbetsdomstolen.se
www.arbetsdomstolen.se

Expeditionstid
Måndag-fredag
09.00-12.00
13.00-15.00

ARBETSDOMSTOLENBESLUT
2013-11-20
StockholmBeslut nr 80/13
Mål nr A 203/12**KÄRANDE**

Hotell- och restaurangfacket, Box 1143, 111 81 Stockholm
Ombud: förbundsjuristen Annett Olofsson, LO-TCO Rättsskydd AB, Box 1155,
111 81 Stockholm

SVARANDE

1. Visita, Box 3546, 103 64 Stockholm
2. Restaurang Storseglet Aktiebolag, 556601-2216, Box 3201, 400 10 Göteborg
Ombud för 1 och 2: advokaten Erik Danhard, Hamilton Advokatbyrå, Box 715,
101 33 Stockholm

SAKEN

fråga om rättegångshinder

Bakgrund och yrkanden

Mellan parterna gäller kollektivavtal, det s.k. gröna riksavtalet.

I 27 § gröna riksavtalet anges följande. Arbetsgivare ska teckna och vidmakt-hålla mellan SAF/Föreningen Svenskt Näringsliv och LO överenskomna gällande försäkringar, dvs.: AGS, avtalsgruppsförsäkring, Avtalspension SAF-LO, TFA, trygghetsförsäkring vid arbetsskada, TGL, tjänstegruppliv-försäkring och Avtal om omställningsförsäkring (Omställningsskydd och AGB). Av 1 § samma avtal framgår att arbetsgivarna förbinder sig att tillämpa kollektivavtalet för samtliga anställda inom avtalsområdet.

Försäkringarna grundas på överenskommelser mellan Svenskt Näringsliv, Landsorganisationen i Sverige (LO) och Privattjänstemannakartellen (PTK). De närmare villkoren för försäkringarna finns angivna i överenskommelser om särskilda villkor för var och en av försäkringarna (produktvillkoren) och i överenskommelse om gemensamma försäkringsvillkor för AFA-försäkringarna, Omställningsförsäkringen och Avtalspension SAF-LO (gemensamma villkoren). Försäkringarna tecknas hos Fora AB (Fora) och arbetsgivarna betalar in premier till Fora.

Parterna är ense om att Restaurang Storseglet Aktiebolag (bolaget) haft en kollektivavtalsenlig skyldighet att till Fora anmäla antalet anställda hos bolaget och att till Fora betala premier avseende dessa personer. Det är

vidare ostridigt att bolaget under åren 2005–2011 har anmält ett lägre antal anställda än bolaget haft och att bolaget därmed inte betalat premier för de anställda som inte varit anmälda. Efter att tvist uppkommit mellan parterna har bolaget anmält rätt antal arbetstagare och betalat premierna för dessa arbetstagare.

Hotell- och restaurangfacket (förbundet) har gjort gällande att bolaget, genom att under de aktuella åren till Fora anmäla för få arbetstagare och då betala för låga premier, brutit mot 1 och 27 §§ gröna riksavtalet. Förbundet har yrkat att bolaget ska betala allmänt skadestånd med 500 000 kr, jämte ränta, till förbundet.

Arbetsgivarparterna har i första hand yrkat att förbundets talan ska avvisas och i andra hand bestritt käromålet.

Förbundet har bestritt avvisningsyrkandet.

Enligt arbetsgivarparterna omfattas tvisten av den skiljeklausul som finns i § 18 i de gemensamma villkoren. Enligt arbetsgivarparterna föreligger därför hinder för Arbetsdomstolen att pröva förbundets talan. Enligt förbundet omfattas den aktuella tvisten inte av skiljeklausulen varför det enligt förbundet inte föreligger något rättegångshinder.

§ 18 första stycket och inledningen av tredje stycket i samma bestämmelse i de gemensamma villkoren har följande lydelse.

Tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna samt övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna skall, enligt vad som stadgats i kollektivavtal, handläggas enligt förhandlingsordning mellan Svenskt Näringsliv och LO respektive Svenskt Näringsliv och medlemsförbund i PTK. Om denna förhandlingsordning inte gäller för visst avtalsområde skall förhandlingsordningen mellan Svenskt Näringsliv och LO respektive Svenskt Näringsliv och Unionen (f d Sif) följas. Tvist skall i sista hand lösas med bindande verkan av en särskild skiljenämnd.

Uppkommer tvist om tolkning och tillämpning av försäkringsavtal eller försäkringsvillkor rörande försäkringarna eller andra fastställda bestämmelser har part i tvisten alltid rätt att hänskjuta denna till bindande avgörande av ovannämnda skiljenämnd.

Med parternas godkännande har Arbetsdomstolen beslutat att först avgöra frågan om avvisning på grund av rättegångshinder och hållit särskild huvudförhandling för avgörande av den frågan.

Arbetsgivarparterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader.

Parterna har till utveckling av sin talan i frågan om rättegångshinder föreligger anfört i huvudsak följande.

Arbetsgivarparterna

De gemensamma försäkringsvillkoren

De kollektivavtalade försäkringarna har funnits under lång tid. Avtals-systematiken har under överskådlig tid varit densamma. Svenska Arbets-givareföreningen (SAF) och LO träffade en huvudöverenskommelse i form av ett protokoll med bilagor innehållande dels försäkringsvillkoren, dels antagandehandlingar för förbundsparterna. De fullständiga villkoren antogs därefter på förbunds nivå och fick därigenom en normerande verkan och utgjorde en heltäckande reglering mellan förbundsparterna och deras medlemmar.

År 1978 skedde en stor förändring i och med att SAF, LO och PTK kom överens om att samordna de olika försäkringar som då fanns, de s.k. AMF-försäkringarna, varvid de bl.a. kom överens om gemensamma försäkrings-villkor för dessa försäkringar, att gälla från och med den 1 januari 1979. I § 18 i de gemensamma villkoren i dess nuvarande lydelse återfinns den skiljeklausul som parterna tvistar om.

De gemensamma villkoren innehåller två utmärkande drag genom dels garantiregeln i § 19, dels reglerna i §§ 21–24 om arbetsgivares försummelse.

I § 19 anges att om en arbetsgivare i kollektivavtal förbundet sig att ansluta sig till försäkringarna men försummat detta, ska den arbetstagare som arbetar inom det sakliga tillämpningsområdet för sådant kollektivavtal ha förmåner i samma utsträckning som om försäkringsavtal hade träffats. Garantiregeln innebär alltså att ingen enskild arbetstagare ska bli lidande av att en arbets-givare har försummat att teckna försäkringsavtal trots att arbetsgivaren förbundet sig att göra det.

I § 21 anges att bestämmelserna i §§ 22–24 ska gälla i stället för eljest gällande system för fastställande av påföljder vid bristande fullgörande av skyldigheter. § 22 innehåller regler om vite vid en arbetsgivares underlåten-het att teckna försäkringsavtal. Av § 22 tredje stycket framgår att berört förbund i en viss situation kan föra talan hos Arbetsdomstolen om kollektiv-avtalsbrott, nämligen om en förmån enligt § 19 utgetts till en anställd hos en arbetsgivare som trots anmodan från Fora underlåtit att fullgöra kollektiv-avtalsenlig skyldighet att teckna försäkring. § 23 reglerar dröjsmålsränta vid för sent inbetalda premier. § 24 innehåller en regel om förseningsavgift. Detta sanktionssystem är uttömmande. Någon möjlighet att få allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott på sätt förbundet gör gällande i nu aktuell tvist föreligger därför inte.

Avtalshistorik

Som exempel på avtalskonstruktionen inom det aktuella försäkringsområdet före år 1978 kan nämnas huvudöverenskommelsen om särskild tilläggs-pension (STP) från år 1971. Den finns i förhandlingsprotokoll av den 22 juni

1971. I § 2 rekommenderar SAF och LO de anslutna förbunden att som kollektivavtal anta den bilagda planen för särskild tilläggspension (STP-planen). Överenskommelsen innehåller en skiljeklausul. Enligt § 10 ska tvister om tillämpning och tolkning av STP-planen, av förhandlingsprotokollet – med vissa angivna undantag – och av kollektivavtal på förbunds nivå avgöras genom en pensionsskiljenämnd. Även i STP-planen, vilken innehåller produktvillkoren, återfinns i § 10 en skiljeklausul. Även kollektivavtalen på förbunds nivå innehåller en skiljeklausul. Det framgår t.ex. av avtal om bl.a. särskild tilläggspension mellan Sveriges Arbetsgivareförening för Hotell och Restauranger och Hotell- och Restauranganställdas Förbund från år 1976. På motsvarande sätt har antagandet av Avtalet om Trygghetsförsäkring vid arbetskada (TFY) gått till. Det fanns således en skiljeklausul inte bara i produktvillkoren utan även i kollektivavtalen på förbundsplanet samt i respektive huvudöverenskommelse.

1978 års gemensamma försäkringsvillkor träffades i enlighet med den ovan beskrivna modellen. SAF, LO och PTK träffade en huvudöverenskommelse i form av förhandlingsprotokoll med en rekommenderad antagandehandling på förbunds nivå som bilaga. Enligt § 14 i huvudöverenskommelsen ska tvister om tolkning och tillämpning av den överenskommelsen avgöras av skiljenämnd. I de gemensamma försäkringsvillkoren finns skiljeklausuler i §§ 37 och 38 motsvarande dagens § 18. Den rekommenderade förbundsöverenskommelsen innehåller skiljeklausuler i § 5, motsvarande de i förbundsöverenskommelsen om STP. § 5 A gäller frågor om tolkning och tillämpning av bestämmelser i eller fullgörande av skyldigheter enligt försäkringsvillkor och försäkringsavtal, dvs. de enskilda produktvillkoren, och § 5 B gäller övriga frågor rörande tolkning och tillämpning av avtalet i sig samt fullgörande av skyldighet att teckna försäkringsavtal. Enligt § 5 B 1 ska tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna AMF-försäkring samt övriga frågor i kollektivavtal om AMF-försäkringarna lösas i sista hand med bindande verkan av skiljenämnd.

Formuleringen "övriga frågor i kollektivavtal om AMF-försäkringarna" avses vara heltäckande i de avseenden en fråga regleras i kollektivavtal.

När 1978 års överenskommelse träffades fanns det således en etablerad avtalsstruktur med en tydlig avsikt att samtliga uppkommande frågor med anknytning till försäkringarna – oavsett om det gällde frågor mellan huvudorganisationerna, mellan förbundsparterna eller på enskild nivå gällande rättigheter och skyldigheter kopplade till produkterna – skulle prövas genom skiljeförfarande. Varken de centrala parterna eller förbundsparterna på arbetsgivarsidan avsåg att i detta avseende införa någon ny ordning genom antagandet av de gemensamma försäkringsvillkoren.

År 1979 träffade Hotell- och Restaurangarbetsgivareföreningen och Hotell- och Restauranganställdas förbund avtal om AMF-försäkringar genom att anta den rekommenderade förbundsöverenskommelsen.

År 1981 gjordes vissa revideringar. De centrala parterna enades om ändringar och tillägg till tidigare överenskommelse om AMF-försäkringarna

genom förhandlingsprotokoll den 13 maj 1981. Bland annat reviderades antagandeförfarandet. Parterna rekommenderade förbunden att ersätta de avtal som tidigare träffats med nya "kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringar" som framgår av ett separat dokument. I det sistnämnda förslaget till avtal anges att som kollektivavtal mellan parterna gäller de bestämmelser som anges i vid varje tidpunkt gällande "Regler i kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringarna" vilka överenskommits av SAF, LO och PTK. I dokumentet "Regler i kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringarna" anges i § 1 att de gemensamma försäkringsvillkoren för AMF-försäkringarna samt försäkringsvillkoren gäller som kollektivavtal mellan förbunden liksom övriga av SAF, LO och PTK träffade överenskommelser om försäkringarna och därtill anslutande frågor.

Ändringen innebar alltså att en smidigare ordning infördes på så sätt att förbundsparterna därefter inte behövde skriva om sina överenskommelser om villkoren ändrades. I § 5 i "Regler i kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringarna" återfinns skiljeklausulen. Där anges under punkten A att frågor om tolkning och tillämpning av bestämmelser i eller fullgörande av skyldigheter enligt försäkringsvillkor och försäkringsavtal ska handläggas enligt vad som stadgas i de av SAF, LO och PTK överenskomna gemensamma försäkringsvillkoren, och i punkten B att frågor rörande fullgörande av skyldighet att teckna försäkringsavtal rörande AMF-försäkringar samt *övriga frågor i kollektivavtal om AMF-försäkring* (domstolens kursivering) i sista hand ska lösas med bindande verka av den särskilda skiljenämnden. Skiljeklausulen i § 5 gäller därmed på förbunds nivå.

År 1981 träffades avtal om AMF-försäkringar enligt den ovan angivna modellen mellan Hotell- och Restaurangarbetsgivarna (numera Visita) och Hotell- och Restauranganställdas förbund (numera Hotell- och restaurangfacket). Genom avtalet gäller därmed som kollektivavtal mellan parterna vid varje tidpunkt gällande "Regler i kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringarna" och dess skiljeklausul.

Inför 1981 års förändringar hade systemet med en gemensam skiljenämnd för både försäkringstvister och kollektivavtalstvister ifrågasatts. Parterna valde dock att stå fast vid den enhetliga och gemensamma skiljenämnden men gjorde den fakultativ för enskilda arbetstagare. Denna ändring framgår i nuvarande lydelse av § 18 tredje stycket första meningen i de gemensamma villkoren.

Partsavsikten

Parternas avsikt var att ha ett sammanhållet system för försäkringarna, där samtliga uppkomna frågor hanteras. Detta framgår, utöver av systemets utformning, av att det inrättats partsgemensamma funktioner och en gemensam skiljenämnd. Tvister ska prövas i skiljenämnden, utom i de fall det finns uttryckliga undantag. Tre sådana undantag finns där talan kan väckas i domstol. Det första undantaget gäller situationen att ersättning har utgått till en anställd enligt garantiregeln trots att försäkring inte tecknats varvid berört förbund kan väcka talan i Arbetsdomstolen mot arbetsgivaren

om kollektivavtalsbrott. Det andra undantaget gäller enskilda arbetstagare där skiljeförfarandet är fakultativt. Det sista undantaget gäller vållandeprövningen i TFA-försäkringen.

Skiljenämnden är behörig att pröva aktuell tvist

Förbundet har gjort gällande att förbundet inte kan föra aktuell talan i skiljenämnden. I antagna bestämmelser för skiljenämnd för AMF-försäkringar m.m. från år 1979 och år 1993 anges inte något om att nämnden skulle sakna behörighet att pröva vissa typer av yrkanden eller talan av vissa parter. Skiljenämnden regleras i övrigt av lagen om skiljeförfarande. Något avsteg från vad som gäller enligt den lagen anges inte. Det finns således inte några sådana av förbundet påstådda begränsningar vad gäller skiljenämndens behörighet.

Att skiljenämnden inte tidigare har prövat en fråga om allmänt skadestånd för brott mot kollektivavtal har att göra med att någon sådan påföljd inte finns enligt överenskommelserna.

En gemensam struktur

Förutom skiljenämnden finns enligt § 17 a i de gemensamma villkoren särskilda nämnder, bl.a. Försäkringsnämnden för arbetsmarknadsförsäkringar, som ska svara för tolkningen av försäkringsöverenskommelserna samt i övrigt vara rådgivande till försäkringsgivarna och Fora.

Som anförts ovan finns i § 22 regler om vite när en arbetsgivare underlåtit att teckna försäkring trots att en sådan förpliktelse finns enligt kollektivavtal. Det är Försäkringsnämnden som fattar beslut om vitesföreläggande och skiljenämnden prövar frågan om förfallet vite. Vitet tillfaller Fora. I en särskild arbetsordning finns anvisningar för den praktiska hanteringen hos Fora inför ett vitesföreläggande. Av den framgår att flera åtgärder ska vidtas för att försöka förmå arbetsgivaren att teckna försäkring. Det framstår som egendomligt om det skulle vara möjligt att i andra situationer gå hårdare fram än vad arbetsordningen anger. Parterna har inte avsett en sådan ordning.

Sammanfattning av grunderna för avvisningsyrkandet

I § 18 i de gemensamma villkoren anges att tvist om "kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna samt övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" ska hanteras i sista hand av skiljenämnd. Förbundets anspråk omfattas av formuleringen "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna". Tvisten omfattas alltså av nämnda skiljeklausul. Därmed föreligger rättegångshinder. Förbundets talan ska därför avvisas.

Förbundet

Kollektivavtalsbrott

Bolaget skulle under åren 2005–2011 rätteligen ha anmält mellan 42 och 220 anställda till Fora samt erlagt premier för dessa. Bolaget har i stället anmält och betalat premier för ett väsentligt lägre antal anställda. År 2009 anmälde bolaget 13 anställda till Fora och betalade premier för detta antal. Antalet anställda var dock 100. År 2010 anmälde bolaget 17 anställda och betalade premier för detta antal medan det verkliga antalet anställda var 149. År 2011 anmälde bolaget 17 anställda och betalade premier för detta antal. Det året fanns det 220 anställda hos bolaget.

Bolagets agerande kom till förbundets kännedom under hösten 2011, varvid förbundet påkallade lokal förhandling. Efter att tvist uppstått har bolaget justerat uppgifterna om antalet anställda till Fora och betalat visst belopp avseende uteblivna premier. Vid talans väckande uppgick beloppet avseende obetalda premier för enbart år 2011 till 1,3 miljoner kr. Om bolagets agerande inte hade upptäckts så hade bolaget undanhållit avgifter om flera miljoner kr.

Enligt 27 § i gröna riksavtalet ska arbetsgivaren teckna och vidmakthålla vissa närmare angivna försäkringar. Bolaget har förbundet sig att tillämpa kollektivavtalet för samtliga anställda inom avtalsområdet, enligt 1 § i gröna riksavtalet. Eftersom bolaget har underlåtit att tillämpa och vidmakthålla kollektivavtalet avseende ett flertal anställda har det gjort sig skyldigt till kollektivavtalsbrott. Bolaget är därför skyldigt att, enligt medbestämmandelagen, betala allmänt skadestånd till förbundet.

Enligt § 7 i de gemensamma villkoren omfattar försäkringsavtalet samtliga anställda. Samtliga anställda hos bolaget har enligt garantiregeln rätt till förmåner enligt försäkringarna som om bolaget hade anmält rätt antal anställda och betalat premie för dessa. Trots detta har bolagets agerande fått negativa konsekvenser. När det gäller avtalspensionen för SAF/LO ska arbetsgivaren betala en individuell premie som ska placeras och förvaltas. Den anställde får här göra vissa val angående försäkringen. Även om bolaget nu har anmält samtliga anställda så har de anställda som inte tidigare varit anmälda gått miste om möjlighet till avkastning och högre pension. Såvitt gäller personer som inte längre är anställda hos bolaget är det sannolikt så att det finns personer som inte fått del av de försäkringsförmåner som de har haft rätt till. Det är dock i princip ogörligt att närmare utreda detta.

Skiljeklausulen är inte tillämplig

Skiljeklausulen i § 18 i de gemensamma villkoren är inte tillämplig på nu aktuell tvist.

Av ordalydelsen framgår att tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna samt övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna i sista hand ska lösas med bindande verkan av en särskild

skiljenämnd. Den aktuella tvisten är inte en tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna. Bolaget har tecknat försäkringen men anmält får få anställda.

Det är tolkningen av skrivningen "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" som är tvistig i målet. Enligt förbundet är förevarande tvist inte en tvist om övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna. Tvisten avser inte försäkringsvillkor, villkor eller bestämmelser för AFA-försäkringarna, omställningsförsäkring eller avtalspension SAF-LO.

För att förstå den omtvistade ordalydelsen måste man beakta även den materiella regleringen i de gemensamma villkoren.

Systemet med arbetsmarknadsförsäkringar är särpräglat. De centrala parterna har bildat ett gemensamt försäkringsbolag som försäkringsgivare, arbetstagarna är de försäkrade och arbetsgivarna betalar premierna. Systemet regleras av såväl försäkringsvillkor som kollektivavtalsvillkor. Detta är viktiga faktorer vid tolkningen av bestämmelserna. Försäkringsvillkoren består av dels de gemensamma villkoren, dels de s.k. produktvillkoren – villkoren för var och en av försäkringarna.

§ 2 i de gemensamma villkoren hänvisar till svensk rätt. Med detta åsyftas försäkringsavtalslagen. En bestämmelse i ett förbundsavtal om att arbetsgivaren ska teckna och vidmakthålla vissa angivna försäkringar utgör inte ett försäkringsvillkor och faller således utanför tillämpningen för försäkringsavtalslagen.

I de gemensamma villkoren finns särskilda regler för det fall arbetsgivaren inte tecknar försäkringsavtal, vilka faller utanför försäkringsavtalslagen. Gemensamma villkor består således dels av försäkringsvillkor, dels av en reglering om vad som händer om arbetsgivaren inte tecknar försäkringsavtal. I de gemensamma villkoren finns också regler om påföljder vid en arbetsgivares försummelse.

Påföljder vid en arbetsgivares försummelse

Den första arbetsmarknadsförsäkringen, grupplivförsäkringen, tillkom år 1962. Därefter träffades avtal om ytterligare arbetsmarknadsförsäkringar. Parterna ansåg så småningom att det förelåg ett behov av en gemensam reglering för hela försäkringsområdet.

De centrala parterna träffade överenskommelser, vilka de anslutna förbunden sedan rekommenderades att anta som kollektivavtal. Detta framgår bl.a. av § 2 i förhandlingsprotokoll daterat den 22 juni 1971 mellan SAF och LO. Överenskommelsen gällde den s.k. STP-planen. Av § 8 andra stycket i samma protokoll framgår att SAF och LO skulle uppta överläggningar avseende hela det gemensamma försäkringsområdet rörande frågan om tvångsmedel och påföljder då arbetsgivare som är bunden av kollektivavtal om STP-planen inte fullgör sin skyldighet att teckna försäkringsavtal. De

överläggningar som därefter hölls resulterade i den lösning som framgår av §§ 40 och 41 i 1978 års överenskommelse.

År 1978 träffade de centrala parterna ett avtal med de första gemensamma villkoren för AMF-försäkringarna. I §§ 39–43 finns bestämmelser om arbetsgivarens försummelser i vissa angivna situationer. Av de gemensamma försäkringsvillkoren, § 39, framgår att i stället för eljest gällande system för fastställande av påföljder vid bristande fullgörande av skyldigheter ska, enligt vad som särskilt stadgats i kollektivavtal, bestämmelserna i §§ 40–43 gälla.

I § 40 behandlas möjligheten att vitesförelägga en arbetsgivare som inte tecknat försäkringsavtal. I § 41 anges att berört fackförbund i en viss situation kan föra talan i Arbetsdomstolen mot arbetsgivaren om kollektivavtalsbrott. Det gäller när ersättning har utgått till en anställd enligt den s.k. garantiregeln och arbetsgivaren trots framställning har underlåtit att fullgöra den kollektivavtalsenliga skyldigheten att teckna försäkringsavtal.

I § 42 finns bestämmelser om bl.a. ränta och indrivningskostnader i det fallet att en arbetsgivare inte betalat premie i rätt tid eller inte tecknat försäkring vid i kollektivavtalet angiven tidpunkt. I § 43 anges att en arbetsgivare som inte kommer in med "vederbörliga uppgifter" vid vite kan föreläggas att inkomma med uppgifterna.

I de nu gällande gemensamma villkoren återfinns reglerna om arbetsgivares försummelse i §§ 21–24. I § 21 stadgas att i stället för eljest gällande system för fastställande av påföljder vid bristande fullgörande av skyldigheter ska, enligt vad som särskilt föreskrivs i kollektivavtal, bestämmelserna i §§ 22–24 gälla. Med uttrycket "bristande fullgörande av skyldigheter" avses uppenbarligen de försummelser som anges i §§ 22–24. Andra försummelser från arbetsgivarens sida omfattas alltså inte av regleringen. Det är således inte, som arbetsgivarsidan gjort gällande, fråga om en uttömmande reglering. I andra fall av försummelser än de angivna är en arbetstagarorganisation oförhindrad att väcka talan om allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott.

De försummelser som regleras i bestämmelserna är följande. Underlåtelse att teckna försäkringsavtal och underlåtenhet att inkomma med uppgifter enligt § 16, dvs. de uppgifter som påkallas för utredning av rätten till förmåner, premieberäkning m.m. (§ 22 första och fjärde stycket), försummelse att i rätt tid betala premie eller försummelse att i rätt tid teckna försäkring (§ 23) samt underlåtelse att i rätt tid lämna debiteringsunderlag för slutlig årspremie eller de uppgifter i övrigt som erfordras för att kunna fastställa slutlig premie (§ 24). De påföljder som kan följa är vite, dröjsmålsränta enligt räntelagen och förseningsavgift om 1 000 kr.

§ 22 tredje stycket i de gemensamma villkoren har sin motsvarighet i § 41 i 1978 års överenskommelse. I den sistnämnda bestämmelsen anges att berört fackförbund kan föra talan hos Arbetsdomstolen om kollektivavtalsbrott när förmån har utgetts till en anställd enligt garantiregeln och arbetsgivaren, trots

anmodan från Fora, har underlåtit att fullgöra kollektivavtalsenlig skyldighet att teckna försäkring. Bestämmelsen är alltså ett undantag från undantaget.

Inte någon av bestämmelserna i §§ 21–24 om påföljd för arbetsgivares försummelse är tillämplig i nu aktuellt fall. Förbundet har alltså rätt att väcka talan om kollektivavtalsbrott.

Tre organ är av särskilt intresse, nämligen skiljenämnden, Fora och Försäkringsnämnden.

Foras uppdrag är att företräda försäkringsgivarna gentemot arbetsgivarna. Fora sköter administrationen av försäkringarna. Reglerna i de gemensamma villkoren om arbetsgivares försummelse hänger nära samman med det uppdrag som Fora har fått av parterna. Fora har hand om fakturering av premierna grundad på de uppgifter Fora fått av arbetsgivarna. I Foras uppdrag ingår inte att undersöka och övervaka att de uppgifter som arbetsgivare lämnar är fullständiga och korrekta.

Skiljeklausulen

För att utröna parternas avsikt beträffande vilka tvister som ska handläggas av skiljenämnden bör man också gå tillbaka till den första arbetsmarknadsförsäkringen om grupplivförsäkring från år 1962.

Till överenskommelsen om grupplivförsäkring mellan SAF och LO finns bilagd en handling benämnd "Bestämmelser som skola ingå i försäkringsavtalet". I § 17 i bilagan föreskrivs att tvister om tolkning eller tillämpning av dessa försäkringsvillkor avgörs av skiljemän enligt lag. Syftet med regleringen var att få till stånd en instans som kunde lösa försäkrings-situationen genom att tolka försäkringsvillkoren.

Även när parterna år 1971 träffade överenskommelsen om särskild tilläggs-pension såg parterna behov av en sådan instans, varför man inrättade en pensionsskiljenämnd. Detta framgår av § 10 i överenskommelsen. Skiljeklausulen gällde försäkringsvillkor.

Regleringen i § 38 i 1978 års överenskommelse om gemensamma villkor överensstämmer i stort med regleringen i § 18 första stycket i nu gällande gemensamma villkor. I § 38 anges att tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna AMF-försäkring samt övriga frågor i kollektivavtal om AMF-försäkringarna ska lösas i sista hand med bindande verkan av den i 37 § nämnda skiljenämnden. I 37 § anges att tvist om tillämpning av försäkringsavtal eller försäkringsvillkor eller andra av AMF fastställda bestämmelser avgörs av en särskild skiljenämnd. Skiljenämnden har alltså samma uppgift som år 1962, nämligen att lösa försäkrings-situationen genom att tolka försäkringsvillkoren.

Tvister hos skiljenämnden

Det är parterna i överenskommelsen om de gemensamma villkoren och produktvillkoren, dvs. centralorganisationerna, som enligt § 18 första stycket kan ta en fråga om tolkning av försäkringsvillkoren till skiljenämnden. Detta har skett två gånger, dels år 1993 då skiljenämnden tolkade ersättningsbestämmelser i kollektivavtal om trygghetsförsäkring vid arbetsskada m.m., dels år 1997 gällande fråga om rätt till ersättning från avtalsgruppsjukförsäkringen. Parterna i detta mål är överens om att det i skiljenämnden aldrig har förekommit en tvist där en facklig organisation begärt skadestånd av en arbetsgivare för kollektivavtalsbrott. Talan i skiljenämnden är alltid en fastställelsetalan, med undantag för talan om utdömande av vite. Skiljenämnden kan inte pröva en fullgörelsetalan som förs av ett förbund mot en arbetsgivare.

Därutöver kan Fora ta ett ärende till skiljenämnden och en enskild arbetstagare har också rätt att välja att gå till skiljenämnden.

§ 18 tredje stycket samt §§ 17 och 17 a i de gemensamma villkoren, tar sikte på s.k. individärenden. Ordningen är följande. En enskild arbetstagare kan enligt § 17 hos försäkringsbolaget begära omprövning av försäkringsbolagets beslut. Om det vid omprövningen uppkommer en principiellt viktig fråga kan centralorganisationerna enligt § 17 a begära att någon av nämnderna för produktvillkoren tolkar aktuellt försäkringsvillkor. För det fall arbetstagaren är missnöjd med försäkringsbolagets omprövningsbeslut har vederbörande rätt att välja mellan att föra talan i domstol och att begära prövning hos skiljenämnden. Det sistnämnda är innebörden av § 18 tredje stycket första meningen.

Sammanfattning av bestridandegrunden avseende avvisningsyrkandet

Skiljeklausulen i § 18 i de gemensamma villkoren omfattar tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna samt övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna. Förevarande tvist är inte en tvist "om skyldighet att teckna försäkringarna". Bolaget har tecknat försäkring, men under flera år inte anmält och betalat premie för rätt antal anställda. Tvisten är inte heller en tvist om "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna". Tvisten avser nämligen inte försäkringsvillkor, villkor eller bestämmelser för försäkringarna. Skiljeklausulen utgör därmed inte hinder för Arbetsdomstolen att pröva förbundets talan. Avvisningsyrkandet ska alltså avslås.

Skäl

Tvisten

Enligt 1 kap. 3 § arbetstvistlagen gäller, med vissa undantag som här saknar betydelse, att tvist som ska handläggas enligt den lagen i stället får genom avtal hänskjutas till avgörande av skiljemän. Avtal om skiljeförfarande utgör rättegångshinder.

Den fråga Arbetsdomstolen har att ta ställning till är om förbundets talan ska avvisas på grund av rättegångshinder. Mellan parterna är tvistigt om förbundets talan om allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott omfattas av den skiljeklausul som återfinns i § 18 i de gemensamma villkoren, som gäller som kollektivavtal mellan parterna.

Utredningen

Frågan om talan ska avvisas på grund av rättegångshinder har avgjorts efter särskild huvudförhandling. Vid denna har på förbundets begäran hållits vittnesförhör med B.G., tidigare chef för arbetslivs- och löneenheten på LO och tidigare vice vd på Fora. På arbetsgivarparternas begäran har hållits vittnesförhör med A.M., tidigare försäkringsansvarig hos Svenskt Näringsliv och ledamot av Försäkringsnämnden, och med H.G., förhandlare inom försäkringsområdet hos Svenskt Näringsliv och ledamot i Försäkringsnämnden. Parterna har åberopat skriftlig bevisning.

Som framgått grundar sig försäkringarna och de gemensamma villkoren på överenskommelser mellan Svenskt Näringsliv, LO och PTK. Svenskt Näringsliv, LO och PTK har därför beretts tillfälle att yttra sig över tolkningen av skiljeklausulen.

Svenskt Näringsliv har biträtt arbetsgivarparternas ståndpunkt i tvisten och anfört bl.a. följande. Uttrycket "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" omfattar samtliga frågor som finns reglerade i kollektivavtal gällande AMF-försäkringarna. Detta gäller oavsett om det rör sig om en överenskommelse mellan huvudorganisationerna eller mellan förbundsparterna och oavsett om tvistefrågan berör en organisation eller avser en enskild parts rättigheter och skyldigheter enligt reglerna. Reglerna i kollektivavtal om AMF-försäkringarna är avsedda att vara heltäckande. Skiljeklausulen ska således tolkas på det sättet att skiljenämnden är behörig att pröva samtliga tvister under förutsättning att grunden för talan innefattar AMF-försäkringarna. Detta gäller dock inte om tvisten är undantagen skiljenämndens behörighet.

LO har biträtt förbundets ståndpunkt i tvisten och har anfört bl.a. följande. Med uttrycket "tvist om övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" avses tvist om tolkning av försäkringsvillkoren i produktvillkoren och i de gemensamma villkoren. Försummelser från en arbetsgivares sida som inte är reglerade i §§ 21–24 i de gemensamma villkoren faller utanför de gemensamma villkoren. Detta har i vart fall varit LO:s avsikt med regleringen. §§ 21–24 i de gemensamma villkoren är inte tillämpliga på den försummelse som är aktuell i målet. Tvisten är därmed inte en "tvist om övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna". Inte heller omfattas en tvist om en arbetsgivare brutit mot ett förbundsavtal av skiljeklausulen. Part i "tvist om övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" är parterna i produktvillkoren och de gemensamma villkoren. En sådan tvist handlar om hur försäkringsvillkoren i produktvillkoren eller de gemensamma villkoren ska tolkas och är alltid en fastställelsetalan.

PTK har avstått från att yttra sig.

Utgångspunkter för bedömningen

Förbundets talan avser en talan mot bolaget om allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott, brott mot gröna riksavtalet. Arbetsgivarparterna har i den frågan gjort gällande att §§ 21–24 i de gemensamma villkoren om påföljder vid arbetsgivares försummelse är en uttömmande reglering av sanktions-systemet som innebär att förbundet inte har rätt till något allmänt skadestånd, med anledning av bolagets försummelse att anmäla för få anställda, dvs. att talan ska avslås. Förbundet är av motsatt ståndpunkt och menar att regleringen i §§ 21–24 inte innebär att parterna avtalat bort rätten till allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott vid en arbetsgivares försummelse av i målet aktuellt slag och att allmänt skadestånd därför ska utgå för kollektivavtalsbrott enligt medbestämmandelagen.

Frågan om vilken innebörd §§ 21–24 i de gemensamma villkoren har och om förbundet har rätt till allmänt skadestånd eller inte är själva tvistefrågan i målet. Den fråga som Arbetsdomstolen nu ska ta ställning till är om domstolen är förhindrad att pröva den frågan med anledning av skiljeklausulen i § 18 i de gemensamma villkoren.

Omfattas förbundets talan av skiljeklausulen?

Av § 18 i de gemensamma villkoren – som finns redovisad inledningsvis i beslutet – framgår att tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna försäkringarna samt övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna i sista hand ska lösas med bindande verkan av en särskild skiljenämnd.

Twisten avser inte frågan om bolaget tecknat försäkring. Det har bolaget ostridigt gjort. Frågan är om aktuell tvist är en tvist om "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna".

Förbundet har gjort gällande att med formuleringen "kollektivavtal om försäkringarna" avses överenskommelserna om försäkringsvillkoren för försäkringarna och att skiljenämnden med anledning av den formuleringen har till uppgift att tolka försäkringsvillkoren. Enligt förbundet är en bestämmelse i ett förbundsavtal om att arbetsgivaren ska teckna och vidmakthålla vissa angivna försäkringar inte ett försäkringsvillkor.

Arbetsgivarparternas ståndpunkt är att formuleringen "övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna" omfattar alla övriga frågor i kollektivavtal om försäkringarna och att skiljeklausulen därmed omfattar alla tvister som rör försäkringarna, förutom i de fall det uttryckligen anges något annat.

Enligt Arbetsdomstolens mening går det inte av själva ordalydelsen att dra slutsatsen att skiljeklausulen skulle vara inskränkt på det sätt som förbundet gjort gällande. Rent språkligt kan inte formuleringen "övriga frågor i

kollektivavtal om försäkringarna" anses omfatta endast frågor om försäkringsvillkor.

Frågan om är då om parterna avsett något annat och vilka slutsatser som kan dras av avtalshistoriken och försäkringssystemets systematik.

Förbundet har bl.a. anfört att förbundets ståndpunkt vinner stöd i hur skiljeklausulen är formulerad i den första överenskommelsen om en arbetsmarknadsförsäkring som träffades, nämligen 1962 års överenskommelse om grupplivförsäkring. Till överenskommelsen om grupplivförsäkring mellan SAF och LO finns bilagd en handling benämnd "Bestämmelser som skola ingå i försäkringsavtalet". I § 17 i bilagan föreskrivs att "tvister om tolkning eller tillämpning av dessa försäkringsvillkor avgörs av skiljemän enligt lag". Enligt förbundet framgår det här tydligt att skiljemän skulle slita en tvist rörande försäkringsvillkoren och förbundet menar att den nuvarande skiljeklausulen ska anses ha samma innebörd.

Arbetsgivarparterna har häremot anfört sammanfattningsvis följande. Skiljeklausuler har funnits och finns i samtliga överenskommelser som rör försäkringarna. Det är fråga om en sedan många år etablerad avtalsstruktur med en tydlig avsikt att samtliga uppkommande frågor med anknytning till försäkringarna – oavsett mellan vilka parter och oavsett fråga – ska prövas genom skiljeförfarande, förutom de frågor där uttryckliga undantag finns. Arbetsgivarparterna har till stöd för denna ståndpunkt hänvisat till ett flertal överenskommelser på central nivå och förbunds nivå.

Arbetsdomstolen gör följande bedömning.

Av vittnesförhören går det, enligt Arbetsdomstolens mening, inte att dra några slutsatser om vad parterna på central nivå åsyftat i frågan om skiljeklausulens omfattning. De av parterna åberopade vittnena har i huvudsak uttalat sin egen uppfattning i tolkningsfrågan.

Frågan är då vilka slutsatser som kan dras av avtalshistoriken och ordalydelsen av § 18 i dess helhet.

Parterna i målet har beskrivit framväxten av systemet med arbetsmarknadsförsäkringar och framväxten av gemensamma villkor för försäkringarna. År 1978 träffade SAF, LO och PTK den första överenskommelsen om gemensamma försäkringsvillkor för försäkringarna, att gälla som kollektivavtal mellan förbunden. I §§ 37 och 38 i den överenskommelsen, under rubriken tvister, finns motsvarande bestämmelse som den som i dag finns i § 18 i de gemensamma villkoren. I § 37 första stycket anges att tvist om tolkning och tillämpning av försäkringsavtal eller försäkringsvillkor eller andra av AMF fastställda bestämmelser ska avgöras av särskild skiljenämnd. I § 38 anges att tvist om kollektivavtalsenlig skyldighet för arbetsgivare att teckna AMF-försäkring samt *övriga frågor i kollektivavtal om AMF-försäkring* (domstolens kursivering) i sista hand ska lösas med bindande verkan av den särskilda skiljenämnden. Första stycket i nuvarande § 18 har således sin motsvarighet i § 38 och första meningen i tredje stycket i

nuvarande § 18 har sin motsvarighet i § 37 första stycket, men har en något annan formulering.

Parterna är överens om att första meningen i tredje stycket i § 18 – som rör tvist om tolkning och tillämpning av försäkringsavtal eller försäkringsvillkor rörande försäkringarna eller andra fastställda bestämmelser – innebär att skiljeklausulen är fakultativ för den försäkrade som kan välja mellan att väcka talan inför domstol och att påkalla skiljeförfarande. Denna förändring infördes genom en överenskommelse om vissa ändringar och tillägg år 1981.

I tiden före år 1981 finns i av arbetsgivarparterna åberopad förbundsöverenskommelse om AMF-försäkring från år 1978 – mellan i målet aktuella organisationer – motsvarande reglering som i 1978 års överenskommelse om att skiljenämnd ska pröva dels frågor om tolkning och tillämpning av bestämmelser i eller fullgörande av skyldigheter enligt försäkringsvillkor och försäkringsavtal, dels övriga frågor rörande tolkning och tillämpning av avtalet i sig samt fullgörande av skyldighet att teckna försäkringsavtal. Denna reglering synes som en uttömmande reglering om skiljeklausul. I 1981 års förbundsöverenskommelse om AMF-försäkringar mellan organisationerna i målet hänvisas till vid varje tidpunkt gällande "Regler i kollektivavtal om anslutning till AMF-försäkringarna".

Arbetsdomstolen kan mot denna bakgrund såvitt avser avtalshistoriken och ordalydelsen av § 18 första och tredje stycket första meningen inte komma till slutsatsen att skiljeklausulen i omtvistad del, dvs. formuleringen i första stycket, skulle avse enbart tvist om försäkringsvillkor och därmed inte en tvist om den form av försummelse mot förbundsavtalet som förbundet i målet gör gällande. Enligt Arbetsdomstolens mening ger utredningen snarare stöd åt arbetsgivarparternas ståndpunkt att parterna åsyftat ett heltäckande system där tvister ska avgöras av skiljenämnden, om inte annat uttryckligt anges.

Förbundet har vidare anfört att förbundet inte kan föra aktuell talan hos skiljenämnden och att någon liknande tvist inte heller varit aktuell inför nämnden. Som arbetsgivarparterna anfört framgår inte av föreskrifterna för skiljenämnden att den skulle vara förhindrad att pröva den aktuella tvisten på talan av förbundet. Den omständigheten att någon liknande tvist inte tidigare prövats av skiljenämnden leder enligt Arbetsdomstolens mening inte till slutsatsen att den skulle vara obehörig att pröva denna typ av tvist.

Arbetsdomstolens sammanfattande bedömning är således att skiljeklausulen i § 18 första stycket i de gemensamma villkoren inte är inskränkt på det sätt som förbundet gjort gällande och att den därmed är tillämplig på förevarande tvist på sätt som arbetsgivarparterna gjort gällande. Detta innebär att det föreligger hinder mot att Arbetsdomstolen tar upp förbundets talan i sak. Förbundets talan ska därmed avvisas.

Rättegångskostnader

Vid ovan angivna utgång ska förbundet ersätta arbetsgivarparterna för deras rättegångskostnader.

Arbetsgivarorganisationen har yrkat ersättning för rättegångskostnader för ombudsarvode med 250 000 kr, varav 50 000 kr avser mervärdesskatt. Förbundet har vitsordat yrkad ersättning för ombudsarvode men överlämnat åt Arbetsdomstolen att pröva om ersättning för mervärdesskatt ska utgå. Arbetsgivarparterna har uppgett att arbetsgivarorganisationen står för ombudets kostnader.

Arbetsdomstolen har i ett tidigare avgörande prövat frågan om rätt till ersättning för mervärdesskatt på ombudsarvode, se AD 1992 nr 24. I det målet var ombudet anställd hos den arbetsgivarorganisation som jämte arbetsgivaren instämts i målet och arbetsgivarorganisationen debiterade inte arbetsgivaren, ett bolag, några kostnader för det biträde som ombudet lämnade bolaget i målet. Sammanfattningsvis fann Arbetsdomstolen att arbetsgivarparterna därmed inte hade haft någon kostnad för mervärdesskatt på grund av det biträde som ombudet lämnat i målet.

Situationen i förevarande fall är emellertid en annan. Arbetsgivarparterna företräds av en advokat, som inte är anställd av arbetsgivarorganisationen. Arbetsgivarorganisationen har uppgett att bolaget inte debiteras för det biträde som ombudet lämnat bolaget i målet. En mervärdesskattepliktig kostnad har därmed uppkommit för arbetsgivarorganisationen. Denna kostnad har organisationen rätt att erhålla ersättning för.

Det nyss anförda innebär att förbundet ska ersätta arbetsgivarorganisationen för rättegångskostnader med 250 000 kr.

Arbetsdomstolens ställningstagande

1. Arbetsdomstolen avvisar Hotell- och restaurangfackets talan.
2. Hotell- och restaurangfacket ska ersätta Visita för rättegångskostnader med 250 000 kr, avseende ombudsarvode, med ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för detta beslut till dess betalning sker.

Ledamöter: Cathrine Lilja Hansson, Hans Blyme, Inga Jerkeman, Kerstin Brodowsky, Claes Frankhammar, Anders Tiderman och Margareta Zandén. Enhälligt.

Sekreterare: Martin Ulfving